

TARTU ÜLIKOO
FILOSOOFIATEADUSKOND
AJALOO JA ARHEOLOOGIA INSTITUUT
UUSIMA AJA AJALOO ÕPPETOOL

Karin Künnapas

**1934. AASTA KOHALIKE VALIMISTE TULEMUSTE
ANALÜÜS**

Bakalaureusetöö

Juhendaja:
Peeter Kenkmann

TARTU 2013

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
Üldist.....	3
Historiograafia.....	4
Uurimisprobleem ja allikad.....	6
Töö ülesehitus	7
1. peatükk - Kohalikud valimised.....	7
1.1. Olukord riigis	7
1.2. Valimiste korraldus	9
1.3. Vallavolikogude tulemused maakonniti.....	10
1.4. Alevivolikogude tulemused.....	13
1.5. Linnavolikogude tulemused	15
2. peatükk - Polyarchi demokraatia mõõtesüsteem ja kohalikud valimised	16
2. 1. Demokraatia indeksi üldiseloomustus.....	16
2.2. Indeksi rakendamine	19
2.2.1. Vallad maakonniti	19
2.2.2. Alevid	21
2.2.3. Linnad.....	23
Kokkuvõte.....	25
Kasutatud allikad ja kirjandus.....	27
Summary	30
Lisad.....	32
Lisa 1 – Valdade valimistulemused maakonniti	32
Lisa 2 – Alevite valimistulemused	33
Lisa 3 – Linnade valimistulemused.....	34
Lisa 4 – Valimisprotokolli näidis.....	35

Sissejuhatus

Üldist

12. märtsil 1934.a kehtestas Riigivanem Konstantin Päts oma otsusega kogu riigis kuueks kuuks kaitseseisukorra ning nimetas Johan Laidoneri kaitseväge ülejuhatajaks ja sisekaitseülemaks¹. 19. märtsil esitatud dekreediga lükkas Päts edasi eelnevalt kindlaks määratud Riigivanema ja Riigikogu valimised kuni kaitseseisukorra lõppemiseni². Laidoner keelustas samuti väga kiiresti Eesti Vabadussõjalaste Liidu tegevuse³. Oma käitumist põhjendas Konstantin Päts Riigikogus 15. märtsil 1934. a peetud koosolekul öeldes, et üks teatav selts, kes on ennast seaduslikult kujul registreerinud, olevat juba pikemat aega üritanud riigivõimu õhnestada ja valmistada revolutsiooni ette⁴. Päts jätkas, et riik põdevat poliitilist haigust, mis hakanud ohustama demokraatliku korda, ja ta oli sunnitud koos Laidoneriga ennastohverdavalt julge sammu astuma ja vastu hakkama⁵. Tegemist oli ühe pöördelisema hetkega Eesti ajaloos. Algas Vaikiv Ajastu.

Nimetatud seltsiks oli muidugi mõned aastad tegutsenud Eesti Vabadussõjalaste Liit. Pätsi Riigikogus tehtud ettekande sõnade järgi oli liit muutunud liikumiseks „kui kevadine lai vesi, mis voolates endaga kaasa võtab suure hulga kõntsa“⁶. Liidul polevat enam nii väga pistmist Eesti riigi iseseisvust mõnieteist aastat tagasi kaitsnud austatud vabadussõjalastega, vaid koondas nüüd ka neid, kes polnud sõjaga seotud olnud. Päts kinnitas oma kõnes, et vabadussõjalaste nime alla ühinenutel oli väga kindel ja etteplaneeritud kava, kuidas senine Eesti valitsus ja riigivõim purustada⁷.

Vabadussõjalaste aktiivsuse kasvuga olid hakanud üha enam liikuma jutud võimalikust riigipöördest. Heino Arumäe väidab, et mitmetes dokumentides ja ajakirjanduses on fikseeritud ähvardusi, et kui vabadussõjalased 29. ja 30. aprilli 1934 Riigikogu valimistel edukad ei ole, siis

¹ Riigi Teataja (RT) 1934. Nr 22. Art. 156.

² RT 1934. Nr 25. Art 184.

³ Marandi, Rein. Vabadussõjalaste liikumine Eestis 1929-1937. I. Legaalne periood (1929-1934). Centre for Baltic Studies at the University of Stockholm. Stockholm. 1991. Lk 421.

⁴ Tomingas, William. Mälestused Vaikiv Ajastu Eestis. K. Pätsi esinemine riigikogu koosolekul 15. märtsil 1934 kaitseseisukorra üle. Kasutatud Riigikogu V koosseisu protokoll. Olion. Tallinn. 1992. Lk 748.

⁵ Põhiseadus ja rahvuskogu. Rahvuskogu üldkoosoleku juhatause väljaanne. Riigi trükikoja trükk. Tallinn. 1937. Lk 9.

⁶ Tomingas, William. 1992. Lk 749.

⁷ Samas. Lk 749.

saavad nad võimu muul teel⁸. Kahjuks ei täpsusta Arumäe, millistest dokumentidest on juttu. Jaak Valge jaoks esitasid Päts ja Laidoner 12. märtsile järgnevatelt väidet, et vabadussõjalased planeerisid riigipööret korraldada segaselt, umbisikuliselt ja ilma tõenditeta⁹. Rein Toomla arvates oli tegemist siiski demokraatliku liikumisega, kellele oli mõte haarata võimu relvade teel üsna kauge ja kes pigem soovisid oma võimu kinnitada põhiseaduslikul teel, võites enamuse ausalt valimiste võiduga¹⁰.

Vabadussõjalaste esimene legaalne võimalus võimule tulla oli 1934. aasta kohalikel valimistel, millele mõne kuu pärast pidid järgnema nii Riigivanema kui Riigikogu valimised. 1934. a kohalike valimiste tulemuste põhjal saab aimu, mis tulemustega oleksid võinud need üleriigilised valimised lõppeda. Kuna riigipöörde tõttu jäeti mõlemad valimised ära, siis on oluline kohalike valimisi vaadeldes täpsemalt analüüsida vabadussõjalaste tulemusi, sest need olid ainukesed valimised, kust nad osa võtta said. Linna- ja maarahva poliitilistes eelistustes ilmnas 1934. aasta alguses toimunud kohalikel valimistel suur vastasseis. Kuna maal elas ligi kaks kolmandikku kogu rahvast¹¹, oli nende toetuse võitmine väga oluline.

Historiograafia

1934. aasta alguse kohalikud valimised olid oluline sündmus, kuna tegemist oli ka viimaste demokraatlike valimistega enne II maailmasõda. Ajaloolise uurimise koha pealt on need valimised jäänud teiste samal aastal toimunud sündmuste varju. Täielikult kohalikele valimistele pühendatud uurimusi töö autor ei leidnudki. Mitmed autorid on 1930ndate aastate Eesti ajaloo arengu üle arutledes või seda perioodi meenutades 1934. aasta alguse kohalike valimisi pinnapealselt maininud.

Rein Marandi kirjeldab oma vabadussõjalaste ajalugu käsitlevas teoses „Musta-valge lipu all“ 1934. aasta kohalike valimisi kui esimest vapside tuleproovi. Nende linnavolikogudesse sissemurdmist, samal ajal kui vanad erakonnad hävisid, nimetab Marandi „riiklikuks murranguks

⁸ Arumäe, Heino. 1934. aasta 12. Märts kaasaegsete hinnangus. Alasi ja haamri vahel – artikleid ja mälestusi Konstantin Pätsist. Koostaja Anne Velliste. Tallinna Raamatutrükikoda. Tallinn. 2007. Lk 50.

⁹ Valge, Jaak. 1934. aasta riigipöörde tõlgendamine autoritaarvõimu, vabadussõjalaste ja demokraatlike jõudude poolt. Konverentsi kogumik. Eesti Vabariik 90. Pärnu 27.-28. august 2008. Eesti Vabariigi Haridus- ja Teadusministeerium. Tallinn. 2008. Lk 31.

¹⁰ Toomla, Rein. Eesti Erakonnad. Eesti Entsüklopeediakirjastus. Tallinn. 1999. Lk 151.

¹¹ Arumäe, Heino. Lk 46.

ja maalibisemiseks“, millesarnast pole iseseisvas Eestis rohkem toimunud¹². Kuid ta tõdeb ka, et võrreldes põhiseaduse rahvahääletusega ei olnud üleriiklikud tulemused enam nii edukad ja tulevastel Riigikogu valimistel oli vabadussõjalastel ülekaalu saavutamist palju loota. Küll arvab Marandi, et oli üsna tõenäoline, et vabadussõjalased oleksid võinud saada hääaltenamuse jällegi mõnes suuremas linnas¹³.

William Tomingas kirjutab oma Eesti Vaikiva Ajastu mälestustes lihtsalt, et valimised olid vabadussõjalastele soodsad ja terves reas linnavolikogudes pääsesid nad esikohale¹⁴. Rohkem rõhutab ta, kuidas põhiseaduse rahvahääletuse „maavärina mürin“ kajas Riigikogu koosolekuil Toompeal¹⁵. Pikaajaliste Toompea saadikute seas hakkas maad võtma hirm, et põhiseaduse reformi tõttu võivad nad oma võimu kaotada, ja enesekaitseks hakati septisema salaplaane, mille tulemuseks olid 12. märtsi sündmused¹⁶.

Andres Kaselamp kirjutab, et 1934. aasta kohalikel valimistel oli palju suurem tähtsus võrreldes varasemate kohalike valimistega just eelnevalt oktoobris toimunud rahvahääletuse tõttu, sest need valimised oli vabadussõjalaste tugevuse proov enne Riigikogu ja Riigivanema valimisi. Vabadussõjalaste kampaanias propageeriti, et neid valides aitavad valijad saavutada „rahva võidu parteide üle“ ja kinnitati, et kõik oktoobrihääletusega toetatud põhimõtted rakendatakse kindlalt ellu¹⁷.

Hjalmar Mäe mainib oma mälestustes, et linnade omavalitsuste valimised möödusid 1934. aasta alguses rahulikult. Tulemuste järgi võitsid Tallinnas, Tartus ja Narvas vabadussõjalased enamuse ja teistes linnades said tugeva tulemuse. Mäe väidab samuti, et valitsus ei lasknud enamikul uutest valitud linnavolikogudest pärast valimisi tegevusse asuda ning tundus, et Päts testis linnaomavalitsuste valimistega, kui tugevaks olid vabadussõjalased kujunenud¹⁸.

Ajaloolane Jaak Valge on avaldanud mitmeid artikleid ja ettekandeid uurides riigipööret 12. märtsil 1934. aastal sügavuti. Sarnaselt teistele uurijatele on aga ka tema paar kuud enne

¹² Marandi, Rein. 1991. Lk 368.

¹³ Samas. Lk 371.

¹⁴ Tomingas, William. 1992. Lk 367.

¹⁵ Samas. Lk 369.

¹⁶ Samas. Lk 370.

¹⁷ Kasekamp, Andres. The Radical Right in Interwar Estonia. St.Martin's Press Inc. United States of America, New York, 2000. Lk 56.

¹⁸ Mäe, Hjalmar. Kuidas kõik teostus. Minu mälestusi. Matrix kirjastus. 2005. Lk 107.

riigipööret toimunud kohalikud valimised tähelepanuta jätnud, mainides ainult, et need olid vabadussõjalastele edukad - 60% häältest linnavolikogudes ja 11% vallavolikogudes¹⁹.

Üks uuemaid ilmunud Eesti ajaloo üldkäsitlusi on Seppo Zetterbergi „Eesti ajalugu“. Sarnaselt eelnevatele teostele mainitakse kõigest, et vabadussõjalased said suurvõidu linnades ja alevites, aga madal edu maal oli vapsidele hoiatav märk. 47 kohta Tallinna volikogu 87st ja 33 Tartu 65st andis vanadele parteidele põhjust muretsemiseks, eriti pärast Riigivanema kandidaatide esitamist²⁰.

Uurimisprobleem ja allikad

Kohalikud valimised toimusid kõigepealt 7. ja 8. jaanuaril 1934. a vallavolikogudesse ja nädal hiljem linna- ja alevivolikogudesse. Need valimised olid esimene vabadussõjalaste toetuse üleriigiline kontroll enne paari kuu pärast toimuma pidanud Riigikogu ja Riigivanema valimisi. Tulemuste analüüsimine annab pildi, kui tugev oli vabadussõjalaste positsioon poliitilisel maastikul võrreldes teiste parteidega ja kas nende võimu ülevõtmine Riigikogu valimistel tundub võimalik.

Lisaks sellele on kasutatud Polyarchy demokraatia mõõtesüsteemi, et hinnata, kas vabadussõjalaste osavõtmine valimistest mõjutas omavalitsuste demokraatlikkust ja kas 1934. aasta jaanuari valimiste tulemustes avaldus mõõtesüsteemi metoodika kohaselt juba mingeid autoritaarseid algeid, mis viitaksid tulevastele sündmustele. Töö eesmärk ei ole analüüsida, kui tõenäoline oli vabadussõjalaste poole relva abil võimu haaramine. Eeldatakse, et nende eesmärgiks oli saada võimule edukate valimiste kaudu.

Bakalaureusetöö põhiallikateks on Eesti Riigiarhiivis säilinud 1934. aasta kohalike valimiste tulemuste ametlikud protokollid. Valla- ja alevivolikogude valimistulemuste kokkuvõtvad tabelid on lisatud töö lõppu (Lisa 1 ja Lisa 2). Vabadussõjalaste tulemustest linnavolikogude valimistel annab lühidalt ülevaate Lisa 3. Riigiarhiivis on kättesaadav valdade ja alevite täidetud ühtne valimistulemuste protokoll (Lisa 4). Täpselt samal kujul andmeid kõigi linnade kohta kättesaadaval ei ole. Kasutatavates andmetes on vallad maakondade tasandile kokku summeeritud.

¹⁹ Valge, Jaak. Konstantin Päts, 12. märts ja Moskva. Tuna. Nr 2. 2007. Lk 45.

²⁰ Zetterberg, Seppo. Eesti ajalugu. Tänapäev. 2009. Lk 426..

Töö ülesehitus

Järgnev bakalaureusetöö koosneb kahest peamisest osast. Esimeses osas antakse lühike ülevaade olukorrast Eestis 1934. aastal, kohalikel valimistel kasutatud valimissüsteemist ja valimistulemustest piirkonniti, rõhutades nende erinevusi ja sarnasusi. Peamiseks eesmärgiks on analüüsida vabadussõjalaste edukust omavalitsustes võrreldes teiste parteidega.

Teise osa esimes alapeatükis antakse lühike ülevaade Polyarchy demokraatia mõõtesüsteemist, selle rakendamise võimalustest ja vajadusest, ning mõõtesüsteemile osaks saanud kriitikast. Sellele järgnevas alapeatükis analüüsitakse kohalike omavalitsuse tulemusi demokraatlikkuse vaatevinklist Polyarchy indeksit kasutades. Eesmärgiks on Polyarchy mõõtesüsteemi abil hinnata Eesti riigi demokraatia olukorda omavalitsuste kaupa enne 1934. aasta riigipööret.

Lisadena on arhiivandmete põhjal koostatud kõigi alevi- ja linnavolikogude ja kokkuvõtlikud tabelid maakondade alla kuuluvate vallavolikogude valimiste tulemuste kohta.

1. peatükk - Kohalikud valimised

1.1. Olukord riigis

1934. aasta alguses oli Eesti parteide-liikumiste seas viis peamist tegijat: Rahvuslik Keskerakond, Eesti Sotsialistlik Tööliste partei, Põllumeeste Kogu, Ühinenud Põllumeeste ja Väikemaapidajate Kogu ning Eesti Vabadussõjalaste Liit²¹. Viimane olid pooleldi partei ja pooleldi rahvaliidumine. Eesti Vabadussõjalast Keskliit asus tegutsema 1929. aastal ja algselt ei olnud tegemist poliitilise organisatsiooniga, neid nimetati isegi apoliitiliseks kutseühinguks²². Neli peamist parteid - Rahvuslik Keskerakond, sotsialistid ja kaks agraarparteid – olid tol ajal austatud poliitilised organisatsioonid pika ajaloo, suure liikmetearvu, oma programmi ja infot edastavate häälekandjatega²³. Vabadussõjalased hakkasid poliitikasse sekkuma pärast oma II kongressi 1931. aasta kevadel²⁴ ja sealt edasi kasvasid nad märkimisväärseks jõuks. Lisaks tegutsesid ka illegaalne Eesti Kommunistlik Partei koos oma legaalsete variorganisatsioonidega

²¹ Graf, Mati. Parteid Eesti Vabariigis 1918-1934. TPÜ kirjastus. Tallinn 2000. Lk 329.

²² Laaman, Eduard. Erakonnad Eestis. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus 1934. Lk 56.

²³ Graf, Mati. 2000. Lk 329.

²⁴ Toomla, Rein. 1999. Lk 149.

ning marginaalne arv huvi- ja survegrupe, kes küll nimetasid ennast erakondadeks, kuid ei andnud seda mõõtu täis²⁵.

1930ndatel aastatel oli Eestisse jõudnud majanduskriis, mida võib pidada üheks vabadussõjalaste liikumise tekke põhjustajaks²⁶. William Tomingase sõnade kohaselt põhjustas vabadussõjalaste liikumise arengu ja kasvu Eestis rahva rahulolematuse riigi juhtimise ning majandusliku olukorraga²⁷. Vabadussõdalased leidsid kõige enam kaasaminejaid linnarahvastiku keskkihtides, kuna linnades oldi rohkem organiseeritud; tegevuse arenedes toetas neid aga ka üha enam tööliiskond ja isegi põhjakihid²⁸. Vabadussõjalaste väljaütlemised leidsid raskest majanduslikust olukorrast räsitud rahva hulgas palju toetust. Nad rõhused sellistele väärtustele nagu rahvuslus, korrupsiooni ja onupojapoliitika väljajuurimine, parteide kisklemise lõpetamine²⁹ - kõige selle lahendamisele, mida rahvas pidas valitseva võimu peamiseks probleemideks ja mis olid rahva rahulolematuse allikateks.

Rahva toetust näitas vabadussõjalaste põhiseaduse muutmise ettepaneku vastuvõtmine. Põhiseaduse eelnõu läks hääletamisele 1933. aasta oktoobris ja seda toetasid 73% hääletanutest ja 53% kõigist hääleõiguslikest³⁰. Põhiseaduse muutmise kava näitas selgemalt vabadussõjalaste programmilisi seisukohti- peamiseks muudatuseks oli kehtestada suuremate õigustega valitava Riigivanema ametikoht ja vähendada parlamendi tähtsust³¹. Rahvahääletus näitas valitsevale võimule, et rahvas toetab vabadussõjalasi.

1934. aasta kohalikud valimised olid esimesed, kus kandidaatide nimekirjades olid esindatud ka vabadussõjalased. Need olid esimesed valimised, kus otseselt mõõdeti vabadussõjalaste populaarsust rahva seas võrdluses teiste poliitiliste jõududega. Valimistulemused erinesid linnade ja maa-asulate vahel palju.

Pärast kohalike omavalitsuste valimisi pidid vastavalt Valimiste Peakomitee määrusele 22.-23. aprill toimuma Riigivanema ja nädal hiljem Riigikogu valimised. Riigivanema

²⁵ Graf, Mati. 2000. Lk 329.

²⁶ Kuuli, Olaf. Vapsidest Isamaliiduni. Fašismi ja fašismivastase võitluse ajaloost kodanlikus Eestis. Eesti Raamat, Tallinn 1976. Lk 72; Laaman, Eduard. 1934. Lk 61.

²⁷ Tomingas, William. Lk 739.

²⁸ Arumäe, Heino. 2007. Lk 25.

²⁹ Samas. Lk 20.

³⁰ Zetterberg, Seppo. Eesti ajalugu. Tänapäev. 2009. Lk 426.

³¹ Toomla, Rein. 1999. Lk 163.

valimisteks registreerimiseks pidid kandidaadid registreerima 10 000 toetusallkirja³². Oluline oli nimetatud arv toetusallkirju lihtsalt registreerida, kuid reaalsuses muutus see võistluseks kandidaatide vahel. Andres Larka pidas viis korda rohkem valimiskogunemisi kui Päts ja veebruarikuust alustati Hjamlar Mäe eestvedamisel ka funktsionääride koolitamist ning laiaulatuslikus propagandas kasutamist³³. Vabadussõjalaste suure kihutustöö tulemusena koguti 12. märtsi eelõhtuks oma kandidaadi Larka toetuseks 64 658 häält, Pätsil oli neid 38 493³⁴. Nii Riigikogu kui ka Riigivanema valimised jäid pärast 12. märtsi sündmuse ära.

Vabadussõjalaste positsiooni Eesti poliitilisel pildil saab hinnata eduka põhiseaduse referendumi, kohalike valimiste tulemuste tõlgendamise ja Riigivanema valimiste kandidaadile toetusallkirjade kogumise kampaania tulemuste kaudu. Toetusallkirjade arvu ei saa võtta tegelike valimistulemuste ennustusena, kuna väga palju olenes nende kogumisel partei poolt tehtud kampaaniatööst ja sellest, millisest Eesti osast allkirju koguti. Kohalike valimiste tulemuste lähem analüüsimine annab korrektsema pildi jõuvahekordadest parteide vahel.

1.2. Valimiste korraldus

1934. aasta kohalikel valimistel kasutati esmakordselt kandidaatide kolmikute süsteemi, mis oli üle võetud Soomest ja mille väljatöötaja oli dr. Vendt³⁵. Valijale andis see rohkem vabadust, sest uus valimissüsteem toimis erakondlike ja isikuvalimiste sümbioosina. Kolmikute süsteem tähendas, et kõik parteid ja valimisliidud pidid oma kandidaadid esitama valimistenimekirja kolmikutena. Ühel erakonnal võis olla mitu kolmikut, mis said omavahel ühineda. Need kolmikud trükiti ruutudena suurtele lehtedele ja toimetati valijatele enne valimisi koju kätte. Valija pidi endale meeldiva kolmiku lehelt välja lõikama, kui ta soovis ruudukeselt esitatud kandidaate teises järjekorras valida, siis pidi ta kandidaadid soovitud järjestuses nummerdama³⁶. Kui valija soovis valida kandidaate mitmelt ruudukeselt, siis pidi ta kolmiku lehele kirjutama nende perekonnanime, eesnime ja vanadusele soovitud järjekorras³⁷.

³² Toomla, Rein. 1999. Lk 149.

³³ Kasekamp, Andres. 2000. Lk 61.

³⁴ Marandi, Rein. 1991. Lk 393.

³⁵ Tomingas, William. 1992. Lk 367.

³⁶ Eesti Riigiarhiiv (ERA).40.1.459. Vallavolikogude valimise ja vallavolikogude ning vallavalitsuste korraldamise seaduse muutmise seadus. Lk 194.

³⁷ Samas. Lk 195.

Lisaks sellele said valijad ka oma kolmikuid moodustada ja nende soovitud kandidaadi nime valimiste ruudukesse ära märkida- seega hääletada isikute, mitte erakondade poolt. Valituks osutusid need kandidaadid (kolmikud), kes said rohkem hääli. Valijate poolt märgitud kandidaatide häälte koguarv oleneb kolmikus ära märkimise järjekorrast. Vastavalt vallavolikogude valimise seadusele sai kandidaat, kelle valija oli märkinud esimesel kohal ühe hääle, teisel kohal märgitud kandidaat pool häält ja kolmandal kohal valitu ühe kolmandiku häält³⁸.

Valimistulemustest arutati välja valimisjagaja. Jagajat kasutati, et töötada välja võrdlusarvude järjekord, millega järjestati valimisliidud. Selle abil töötati välja mitu kohta iga valimisliit saab ja kas mõni eraldi esitatud kandidaat on ületanud väljaarvutatud lävendi. Vastavalt valimisliitude saadud häälte võrdlusarvule selgitati valimisliidus kandideerivate isikute nimekirja järjekorrast välja valituks saanud kandidaadid³⁹. Sellega koostati lõplik omavalitsusse valitud volinike nimekiri.

Järgnevates alapeatükkides kasutatavad valimistulemuste andmed on kogutud Riigiarhiivist. Töö lõppu on lisatud maakondadeks kokku koondatud valdade ning alevite ja linnade valimistulemuste tabelid vastavalt valimisprotokollidele, mille andmete põhjal on järgnevalt käsitletavat arvulised väärtused välja arvatud.

1.3. Vallavolikogude tulemused maakonniti

1934. aasta 7.-8. jaanuaril toimusid vallavolikogude valimised 11 maakonnas – Harju, Järva, Lääne, Petseri, Pärnu, Saare, Tartu, Valga, Viljandi, Viru ja Võru. Vastavalt valimisprotokollidele elas nende maakondade valdades kokku 812 092 elanikku, kellest valimisõigusega oli 495 902. Valimas käis 64.3% ehk 319 004⁴⁰. Maakondade koosseisu kuuluvates vallavolikogudes oli kokku 6847 volinikukohta- neist 311 läksid valijate poolt täidetud ruudukesega kandidaatidele ja ülejäänud jagati valimisliitude vahel⁴¹.

Ametlike valimisprotokollide vormil jagati kõik kandideerivad parteid ja valimisliidud suunitluste järgi ühisnimetajate alla: Eesti Sotsialistlik Tööliste Partei, Eesti Vabadussõjalaste

³⁸ Samas. Lk 194.

³⁹ Samas. Lk 198.

⁴⁰ ERA.40.1.506. Lk 296- 301, 307-309, 311-313, 316-318, 320-322, 351-356, 365-367, 376-378; ERA.1097.1.1176. Lk 89-94; ERA.2013.1.296. Lk 228-230; ERA.3138.1.794. Lk 350, 526-537; ERA.3142.1.1019. Lk 45-47; ERA.4893.1.342. Lk 54-56.

⁴¹ Samas.

Liit, Eesti Põllumeeste Kogud, Rahvuslik Keskerakond, Ühinenud Põllumeeste ja Väikemaapidajate Kogu, muud kodanlikud rühmitused, muud sotsialistlikud rühmitused, iseseisvad ühendused ja valija koostatud ruudukesed. Kohtu- ja Siseministeeriumi administratiivosakonna poolt saadeti sellise jaotusega valimisprotokoll laiali ringkirjana (Lisa 4). Sama ringkirjas juhendati, et kui valimisel võistelnud liitude nimest ei väljendu täpselt nende kuuluvus tuntud parteidesse, siis jääb see kohalike välja selgitada ning andmed tuleb rühmitada vastavatesse lahtritesse⁴².

Maarahva eelistused olid üsna üheselt mõistetavad – valimised võitsid suurelt põllumeeste valimisliidud. Hääletuse tulemusena üle kõigi valdade sai kokku 28,2% ehk 1933 volinikukohta Eesti Põllumeeste Kogud; Ühinenud Põllumeeste ja Väikemaapidajate Kogu 24,7% ehk 1691 volinikukohta. Muude kodanlike rühmituste alla liigitatud valimisliidud haarasid enda kätte 1407 ehk 20,5% volinikukohtadest. Vabadussõjalaste Liit sai 698 ehk siis 10,2% kõigist kohtadest. Kõige vähem toetati Rahvuslikku Keskerakonda, kes sai ainult 64 ehk 0,9% kõigist volinikukohtadest 11 maakonna valdades. Muude sotsialistlike rühmituste alla koondatud valimisliidud said 363 ehk 5,3%, Eesti Sotsialistlik Tööliste Partei 283 ehk 4,1% ja iseseisvad rühmitused 97 ehk 1,4% kõigist volinikukohtadest⁴³.

Vallavolikogude tulemusi maakondadesse jaotatult vaadeldes oli vabadussõjalaste edu väga erinev. Kõige tugevam tulemus oli Järva maakonnas, kus saavutati 17,0% ehk 68 kohta kõigist volinike kohtadest⁴⁴. Valga maakonna järel on tegemist kõige väiksema rahvaarvuga maakonnaga (50 376 elanikku) ja valimas käis 61,1% valimisõigust omavatest inimestest. Kaks põllumeeste ühendust said selge ülekaalu, saavutades kokku kõigi vallavolikogude lõikes 67,2% volinikukohtadest.

Vabadussõjalased suutsid saavutada vastavalt 15,7% ja 15,6% Viljandi ja Saare⁴⁵ maakondade vallavolikogude kohtadest. Lisaks sellele said nad 12,8% volinikukohtadest Võru ja 11,1% Viru⁴⁶ maakondade valdades. Võrreldes teiste maakondadega panid vabadussõjalased

⁴² ERA.2013.1.296. Lk 206.

⁴³ ERA.40.1.506. Lk 296- 301, 307-309, 311-313, 316-318, 320-322, 351-356, 365-367, 376-378; ERA.1097.1.1176. Lk 89-94; ERA.2013.1.296. Lk 228-230; ERA.3138.1.794. Lk 350, 526-537; ERA.3142.1.1019. Lk 45-47; ERA.4893.1.342. Lk 54-56.

⁴⁴ ERA.40.1.506. Lk 307-309.

⁴⁵ ERA.3142.1.1019. Lk 45-47; ERA.2013.1.296. Lk 228-230.

⁴⁶ ERA.40.1.506. Lk 376-378; ERA.3138.1.794. Lk 350, 526-537.

enim kandidaate välja Tartu piirkonnas⁴⁷ - kokku 594 kandidaati, kes suutsid enda valdusesse saada 9,9% volinikukohtadest. Kandidaate oli veel ka rohkelt Viru (514) ja Viljandis (504).

Tartu ja Viru olid kaks suurima rahvaarvuga maakonda (vastavalt 124 475 ja 116 087 elanikku), kus suurema toetuse saavutamine kindlasti vabadussõjalastele väga oluline oli, sest Riigikogu valimistel anduks see palju edu. Need olid ka kaks maakonda, kus Eesti Vabadussõjalaste Liit ei kaotanud kohtade arvuga mitte ainult kahele põllumeeste liidule, vaid ka muude kodanlike ühenduste alla koondatud valimisliitudele. Tartu maakonna valdades said vabadussõjalased 111 kohta; erinevad kodanlikud ühendused kokku 189 ehk 16,8%. Viru said vabadussõjalased 93 kohta, kuid kodanlikud ühendused kokku 282 ehk rohkem kui kolmandiku kõigist. Kui eraldada muude kodanlike ühenduste üldnimetaja alla koondatud poliitilised jõud üksikuteks valimisliitudeks, siis nähtub, et sellegipoolest võitsid nad Viru maakonna viieteistkümnnes vallas. Vabadussõjalased said enim volinike kohti kolmes vallas⁴⁸.

Eelnevalt nimetatata jäänud maakondades said vabadussõjalased kohti järgnevalt: Lääne 7,8%, Pärnu 7,1%, Valga 6,7% ja Harju 6,0%⁴⁹. Vallavolikogude volinikukohtade arvu poolest olid kõigis neis maakondades esimese kolme seas Eesti Põllumeeste Kogu, muude kodanlikud ühenduste alla koondatud valimisliidud ja Ühinenud Põllumeeste ja Väikemaapidajate Kogu. Ainult Valga maakonnas sai Eesti Sotsialistlik Partei rohkem kohti kui muud kodanlikud ühendused.

Vabadussõjalaste kõige kehvem tulemus ilmnes Petseri maakonnas⁵⁰. Selles 62 957 elanikuga maakonnas suutsid 42 volikokku kandideerinud vabadussõjalast saavutada kõigest 2 kohta ehk 0,7% kogumahust. Selgeks võitjaks oli Põllumeeste ja Väikemaapidajate kogu, kes saavutas 206 kohaga 75,7% kõigist 272st volinikukohtadest. Petseri maakond oli kõige suurema valimisaktiivsusega maakond, kus valimas käis 29 380 inimest ehk 80,8% kõigist valimisõigust omavatest kodanikest.

⁴⁷ ERA.40.1.506. Lk 351-356.

⁴⁸ ERA.3138.1.794. Lk 350, 526-537

⁴⁹ ERA.40.1.506. Lk 320-322, 365-367; ERA.1097.1.1176. Lk 89-94; ERA.3171.1.283. Lk 311-313, 316-318.

⁵⁰ ERA.4893.1.342. Lk 54-46.

Keskmine valimisaktiivsus kõigi maakondade kohta oli 65,3%⁵¹. Kõige kõrgem oli see, nagu juba mainitud, Petseri maakonnas, Valga järgnes tulemusega 77,1%. Keskmiselt käis seega hääletamas ligi kaks kolmandikku kõigist valimisõigust omavatest kodanikest.

Valdade valimistulemuste kokkuvõtteks võib öelda, et üleüldine toetuseprotsent vabadussõjalastele oli madal – kõige suurema rahvaarvuga Tartus, Virus ja Harjus kõigest umbes 10%. Vaadeldes vallavolikogude tulemuste summat maakonniti, siis mitte üheski maakonnas ei suutnud vabadussõjalased saavutada enamust. Enamik Eesti rahvast elas maal ja nende hulgas ei olnud vabadussõjalased saavutanud veel piisavalt suurt kandepinda valimiste võitmiseks. Vabadussõjalased pidid asuma uusi valdade volikogusid moodustama koos teiste võitnud valimisliitudega. Vabadussõjalaste madalate tulemuste põhjus maapiirkonnas on see, et nad ei suutnud valijaid eemale meelitada populaarsetest agraarparteidest, kes olid läbi aegade kohalike elanike õiguste eest võidelnud⁵². Vallavolikogude moodustamine ei olnud vabadussõjalastele kahe sarnase suunitlusega partei vastu või nendega koostöös kindlasti mitte lihtne.

1.4. Alevivolikogude tulemused

27 976 elanikku elasid 1934. aasta valimisprotokollide järgi 17 alevis. Neist 18 955 olid oodatud valimistest osa võtma ja 14 792 valijat ehk 78,0% seda ka 15. ja 16. jaanuaril tegidki⁵³. Võrreldes maakondade keskmisega (veidi üle 60%) oli alevite valimisaktiivsus palju kõrgem. Kõige madalam valimisaktiivsus oli Jõhvis (64,8%). Alevid olid järgnevad: Antsla, Elva, Jõgeva, Jõhvi, Kallaste, Keila, Kilingi-Nõmme, Kunda, Kärkla, Mustla, Mustvee, Mõisaküla, Narva-Jõesuu, Otepää, Sindi, Suure-Jaani ja Võõpsu⁵⁴.

Uutes alevivolikogudes oli kokku 268 volinikukohta. Valijate koostatud ruudukeste tulemusel määrati kohale 22 ehk 8,2% kõigist volinikest, ülejäänud 246 volinikukohta jäi

⁵¹ ERA.40.1.506. Lk 296- 301, 307-309, 311-313, 316-318, 320-322, 351-356, 365-367, 376-378; ERA.1097.1.1176. Lk 89-94; ERA.2013.1.296. Lk 228-230; ERA.3138.1.794. Lk 350, 526-537; ERA.3142.1.1019. Lk 45-47; ERA.4893.1.342. Lk 54-56.

⁵² Kasekamp, Andres. 2000. Lk 56.

⁵³ ERA.40.1.506. Lk 356-357,369-371, 386-388, 550, 553, 597; ERA.1097.1.1176. Lk 87, 450, 476-478; ERA.2951.1.182. Lk 220-221; ERA.2974.1.213. Lk 239, 272; ERA.2979.1.80. Lk 96-99; ERA.3138.1.794. Lk 512-514, 518-524; ERA.3142.1.1019, Lk 49-51, 235-237, 241-242; ERA.4310.1.51. Lk 76-77, 91-94; ERA.4445.1.89. Lk 42-43.

⁵⁴ ERA.40.1.506. Lk 386-388.

valimisliitude vahel jagamiseks⁵⁵. Valimisliidud jagati valimiste protokollides samamoodi, nagu eelpool kirjeldatud valdade valimistel.

Võrreldes valdade volikogude tulemustega maakondade lõikes läks vabadussõjalastel alevivolikogude puhul veidi paremini, kuid sellegipoolest ei saavutatud märkimisväärset edu. Kokku saadi 44 ehk 16,4% kõigist volinikukohtadest. Kaks peamist põllumeeste ühendust – Eesti Põllumeeste Kogud ja Ühinenud Põllumeeste ja Väikemaapidajate Kogu – ei pannud alevites partei nimekirjas välja ühtegi kandidaati.

Alevivolikogude valimiste kindlad võitjad olid muude kodanlike rühmituste alla loetud erinevad poliitlised jõud, kes said enda valdusesse 116 ehk 43,3% kõigist kohtadest; 52 kohta ehk 19,4% läksid muudele sotsialistlikele rühmitustele⁵⁶. Eesti Sotsialistlik Tööliste Partei sai 6,3% ja iseseisvad rühmitused 0,7% volinikukohtadest. Alevite elanikud toetasid võrreldes maakondade tulemusena Rahvuslikku Keskerakonda märkimisväärselt rohkem. Kui maakondade üldtulemusena said nad kõigest 0,9% kohtadest omavalitsustes, siis alevivolikogudes oli see protsendiliselt 5,6 ehk 15 kõigist kohtadest.

Muude kodanlike rühmituste alla koondatud valimisliidud olid ka kandidaatide arvu poolest kõige suuremad. Kõigi alevite peale kuulus nende valimisnimekirjadesse 629 kandidaati. Eesti Vabadussõjalaste Liit järgnes 199 kandidaadiga; muude sotsialistlike ühenduste alla koondati erinevad valimisliidud 190 kandidaadiga⁵⁷. Kuigi muudel sotsialistlikel ühendustel oli vähem kandidaate kui vabadussõjalastel, suutsid nad enda kätte haarata suurema arvu volinikukohti.

Vabadussõjalaste edu oli omavalitsuste kaupa jällegi erinev. Sindis saadi 6 kohta ehk 37,5% 16st alevivolikogu volinikust, Antslas ja Jõhvis 31,3% ehk 5 kohta 16st⁵⁸. Võrreldes teiste alevitega olid vabadussõdalased edukad ka Mustvees (29,4% volinikukohtadest), Jõgeval (26,7%), Suure-Jaanis (26,7%) ja Elvas (25,0%)⁵⁹. Otepääl ja Kilingi-Nõmmes said

⁵⁵ ERA.40.1.506. Lk 356-357,369-371, 386-388, 550, 553, 597; ERA.1097.1.1176. Lk 87, 450, 476-478; ERA.2951.1.182. Lk 220-221; ERA.2974.1.213. Lk 239, 272; ERA.2979.1.80. Lk 96-99; ERA.3138.1.794. Lk 512-514, 518-524; ERA.3142.1.1019. Lk 49-51, 235-237, 241-242; ERA.4310.1.51. Lk 76-77, 91-94; ERA.4445.1.89. Lk 42-43.

⁵⁶ Samas.

⁵⁷ Samas.

⁵⁸ ERA.40.1.506. Lk 369-371; ERA.1097.1.1176. Lk 87; ERA.3138.1.794. Lk 512-514, 521-522.

⁵⁹ ERA.40.1.506. Lk 356-357, 550; ERA.2951.1.182. Lk 220-221; ERA.2974.1.213. Lk 239, 272; ERA.3142.1.1019. Lk 49-51, 241-242.

vabadussõjalased 3 kohta 16st ehk 18,8% kohtadest⁶⁰. Madalam toetus võrreldes teiste alevitega oli Mustlas (13,3% volinike kohtadest), Mõisakülas (12,5%) ja Kärđlas (6,3%)⁶¹. Eraldades muud kodanlikud rühmitused üksikuteks valimisliitudeks, nähtub, et vabadussõjalased võitsid valimised Sindi, Jõgeva ja Jõhvi alevis.

Kallastes, Keilas, Narva-Jõesuus ja Võõpsul⁶² ei olnud Eesti Vabadussõjalaste Liidu nime all kandidaate üles seatudki. Võimalik, et mõni vabadussõjalaste maailmavaadetega kandidaat oli teiste valimisliitude nimekirjas, kuid valimisprotokollidele põhinedes selle kohta andmed puuduvad. Kallastes ja Keilas moodustasid omavalitsuse kodanlike ühenduste alla koondatud valimisliidud, Narva-Jõesuus ja Võõpsul jagunesid volinikukohad laiemalt. Kundas ei saanud ükski kaheteistkümnest esitatud vabadussõjalase kandidaadist alevivolikogus kohta⁶³. Kunda alevi ja vabriku elanike koondisliit sai 14 kohta 16st.

Võrreldes valdade valimistulemustega olid vabadussõjalased alevites edukamad ja said keskmiselt rohkem volinikukohti. Enim kohti kõigist parteidest said vabadussõjalased ainult kolmes alevis.

1.5. Linnavolikogude tulemused

Vastavalt valimistulemuste protokollile sai Eesti Vabadussõjalaste Liit linnavolikogudes kohti järgnevalt: Tallinnas 51,7%, Tartus 49,2%, Narvas 45,0%, Viljandis 40,0%, Nõmmel 36,7%, Võrus 30,0%, Valgas 30,0%, Tapal 26,7% ja Rakveres 23,3%⁶⁴. Kõigis eelpoolt nimetatud linnades said vabadussõjalased võrreldes teiste parteide ja valimisliitudega kõige rohkem volinikukohti. Neis linnades jagunesid ülejäänud volinikukohad erinevate parteide vahel ilma ühegi teise märkimisväärse eduta. Narvas sai Vene ja teiste vähemusrahvuste valimisliit 9 volinikukohta (22,5% kohtadest) vabadussõjalaste 18 vastu. Viljandis Eesti Sotsialistlik Töölise partei 8 (vabadussõjalased 12), mis on 26,7% kõigist. Võrus jagunesid volinikukohad kolme partei vahel – vabadussõjalased 6 kohta, valimisliit „Ausat, õiglast ja erapooletut tööd nõuame linna kodanike üldhuvides“ 5 ja Üürnike nimekiri 5. Valgas said vabadussõjalased 9

⁶⁰ ERA.1097.1.1176. Lk 87, 450; ERA.3138.1.794. Lk 512-514, 518-520.

⁶¹ ERA.3142.1.1019. Lk 49-51, 235-237; ERA.1097.1.1176. Lk 87, 476-478; ERA.4310.1.51. Lk 76-77, 91-94.

⁶² ERA.40.1.506. Lk 368-388; ERA.2979.1.80. Lk 96-99; ERA.3138.1.794. Lk 512-514, 523-524; ERA.4445.1.89. Lk 42-43.

⁶³ ERA.3138.1.794. Lk 512-514, 521-522.

⁶⁴ ERA.40.1.459. Lk 87-89, 93, 1170-1175, 1359; ERA.40.1.460. Lk 90-113, 128, 200-217, 659-662, 666; ERA.2966.2.203; ERA.3077.1.453. Lk 314-315, 323.

volinikukohta ja neile järgnes Eesti Sotsialistlik Töölise partei 23,3% ehk 7 kohaga. Tapal sai 15st volinikukohast 4 vabadussõjalased ja 3 erapooletute liit (20,0%).

Pärnus said vabadussõjalased 13 kohta 40st ehk 32,5%, kuid valimised võitis Töö- ja Vabadusliit 17 kohaga⁶⁵. Lisaks sellele said vabadussõjalased 26,7% kohtadest Paides, Paldiskis ja Põltsamaal⁶⁶. Paides võitsid valimised Paide linnavolikogu valijate ühendus (40% kohtadest), Paldiskis Edumeelsed kodanikud (40%) ja Põltsamaal Sotsialistide, tööliste, veotöölise ja väikemajaomanikkude valimisliit (47%). Kõigist linnavolikogude valimistel antud häältest said vabadussõjalased 37,8% ja linnavolikogude kohtadest 34,9%⁶⁷. Nii suur edu linnades tuli isegi vabadussõjalaste juhtkonnale üllatusena⁶⁸.

Ainult Türil ei saanud vabadussõjalased linnavolikokku ühtegi kohta, seal võitis Eesti Sotsialistlik Töölise Partei 4 volinikukohaga 15st. Tõrval ja Petseri linnas saadi 1 koht, mis on 6,7% 15st kohast. Tõrvas sai kõige rohkem kohti Majaomanikkude valimisliit ja Petseris Eestlaste Edumeelne Omavalitsus.

Valimistulemuste analüüs näitab, et võrreldes maapiirkondadega olid linnades ja alevites vabadussõjalaste valimistulemused paremad ning nendes volikogudes saavutati suurem esindatus. Põhjuseks võis olla nii vabadussõjalaste parem koordineeritus linnalistes asulates kui ka põllumeeste parteide ajalooline valimispärand maakohtades. Kindel järeldus on, et maal ei olnud Eesti Vabadussõjalaste Liit nii edukas, kui oleks võinud pärast põhiseaduse rahvahääletust oodata.

2. peatükk - Polyarchi demokraatia mõttesüsteem ja kohalikud valimised

2. 1. Demokraatia indeksi üldiseloostus

Demokraatia hindamiseks on välja töötatud mitmeid mõttesüsteeme. Need põhinevad erinevatel kriteeriumitel ja demokraatia hindamiseks võrreldakse kõigis riikides standardseid

⁶⁵ ERA.3799.1.353. Lk 87-90.

⁶⁶ ERA.40.1.460. Lk 490-491, 495; ERA.2387.1.437. Lk 135-139; ERA.3019.1.297. Lk 116-119.

⁶⁷ ERA.40.1.459. Lk 87-89, 93, 194-200, 1170-1175, 1359; ERA.40.1.460. Lk 90-113, 128, 200-217, 490-491, 495, 659-662, 666; ERA.2014.1.483; ERA.2387.1.437. Lk 135-139; ERA.2966.2.203; ERA.3019.1.297. Lk 116-119; ERA.3077.1.453. Lk 314-315, 323; ERA.3591.1.195. Lk 169-173; ERA.3734.1.390. Lk. 384, 390; ERA.3799.1.353. Lk 87-90; ERA.4209.1.819; ERA.4897.1.85.

⁶⁸ Kasekamp, Andres. 2000. Lk 56.

näitajaid. Näitajate hindamiseks kasutatakse tavaliselt arvulist kuju. Antud töö lähtepunkti ja saadaolevaid andmeid arvestades on Eesti 1934. aasta omavalitsuste demokraatlikkuse kohalike valimistulemuste põhjal hindamiseks sobivaim kasutada Polyarchy demokraatia mõõtesüsteemi. Tavaliselt kasutatakse selleks indeksi arvutamiseks üldvalimiste andmeid. Kohalike valimiste tulemuste analüüs on uus lähenemine.

Polyarchi indeksi töötas välja Tatu Vanhanen. Indeksi detailid on läbi aja muutunud ja uuendatud; viimane kättesaadav ja siinses töös kasutatav käsitlus põhineb Vanhaneni 2000. aastal ilmunud uuringul „A New Dataset for Measuring Democracy 1810-1998“. Artiklis kasutatav andmebaas hõlmab 187 riiki alates 1810. aastast või hiljem tekkinud riikide puhul iseseisvumisest⁶⁹. Polyarchy on teiste tuntuimate demokraatia mõõtmise süsteemidega, nagu näiteks Polity IV ja Freedom House'iga, võrreldes lihtsam ja koosneb kahest valimistega seotud indikaatorist – võistlus ja osalus. Vanhanen ei mõõda demokraatia poliitilise- ja tsiviilvabaduse dimensiooni, kuna nende jaoks ei ole olemas täpselt defineeritud kvantitatiivset indikaatorit ja lisaks leiab, et neid ei ole mõtet eraldi mõõta, sest valimiste võistluslikkus ja osavõtlikkus annavad juba kaudse pildi vabaduste ja poliitiliste õiguste olemasolust⁷⁰.

Vanhaneni osaluse ja võistluse indikaatorid arvutatakse valimiste andmete põhjal ja seega on mõõtesüsteem käesolevale tööle väga sobilik. Võistluse hindamiseks arvutab Vanhanen väiksemate parteide ja sõltumatute kandidaatide protsendilise osa kõigist häältest või valitsuses saadud kohtadest. Sajast protsendist lahutatakse võitnud partei saadud häälte protsent või nende esinduse protsent kõigist kohtadest⁷¹. Osaluse hindamiseks arvutatakse valimistest osa võtnud inimeste protsent tervest riigi elanikkonnast- käesoleva töö puhul omavalitsuse elanikkonnast. Kahe näitaja abil arvutatakse välja demokraatia indeks. Demokraatia indeks saadakse järgneva valemi abil: $Võistlus * Osalus / 100$ ⁷². Kahte kasutatavat indikaatorit võiks demokraatia hindamisel kasutada eraldi näitajatena, kuid Vanhanen eeldab, et need kirjeldavad kaht demokratiseerumise erinevat dimensiooni. Suur võistlus parteide vahel ei kompenseeri vähest osalust ja vastupidi. Teoreetiliselt annab kahe indikaatori kombineerimine õiglasema ja täpsema näitaja⁷³.

⁶⁹ Vanhanen, Tatu. A New Dataset for Measuring Democracy, 1810-1998. Journal of Peace Research 37 (2):251-265. 2000. Lk 251.

⁷⁰ Samas. Lk 256, 263.

⁷¹ Samas. Lk 263.

⁷² Samas. 2000. Lk 253.

⁷³ Samas. Lk 255.

1932. aasta tulemuste järgi oli Eesti demokraatiaindeks 26,9 (võistlus 60,2 ja osalus 44,6). Lähinaabritest oli Soome sama aasta indeks 19,9 (võistlus 70 ja osalus 28,4) ja Lätil 28 (võistlus 70 ja osalus 40). Kõige kõrgem 1932. aastal mõõdetud indeks oli Tšehhil- 37,2. Kõigist riikidest neljakümnel on 1932. aastal välja arvatud demokraatiaindeks ja keskmiseks väärtuseks on 14,2. 1938. aastal oli Eesti demokraatiaindeks kõigest 2,8 (võistlus 14 ja osalus 19,7), mis on üks madalaim. Eesti on selle aasta lõikes samal tasemel Nikaraaguaga (indeks 2,7; võistlus 15,4 ja osalus 17,5) ning madalamal kui Tšiili (indeks 4,45; võistlus 49,5 ja osalus 9,0). Sama aasta Soome näitaja on 22,2 (võistlus 70 ja osalus 31,6) ja Rootsil 25,3 (võistlus 54,1 ja osalus 46,7)⁷⁴.

Demokraatlik riik on indeksi mõistes selline, kus ükski poliitiline grupp ei ole valimistulemustes domineeriv ja arvestatav osa rahvast käib valimas. Numbriliselt on kõrge indeksiga riigid demokraatlikud ja madalaga mitte-demokraatlikud. Vahemite definieerimiseks seadis Vanhanen järgnevad lüügid: kui väikeste parteide osakaal on vähem kui 30%, siis on võitjapartei ülekaal liiga suur ja riiki ei ole demokraatlik; väikseim lüügend võistluse indikaatorile on 30%. Madalaima osaluse väärtuse seadis Vanhanen 10%, arvestades, et see arvutatakse kogu rahvaarvust ning ajaloolised andmed on näidanud, et osadel riikidel oli sedagi raske saavutada. Kuna mõlemad näitajad on võrdse tähtsusega, siis peab riik ületama mõlemad lüügid⁷⁵.

Vanhaneni demokraatia mõõtesüsteem on saanud väga palju kriitikat. Peamiseks veaks on Polyarchy indeksi juures see, et kaheparteilised riigid loetakse automaatselt autoritaarseks. Samuti peetakse mõõtesüsteemi indeksi arvutamiseks kasutatavate andmete valikut äärmiselt kitsaks ja piiratud näitajad võivad tekitada süstemaatiliselt kallutatud tulemusi. Lisaks leitakse, et ei ole piisavalt ära põhjendatud, miks kasutatakse demokraatia indeksi arvutamisel mõlemal näitajat võrdset kaaluga⁷⁶.

Polyarchy mõõtesüsteem on demokraatia mõõtesüsteemidest üks lihtsamaid. Vanhaneni hinnangul ongi indeksi peamine tugevus lihtsus ja arvutuste läbinähtavus. Kaks kasutatavat indikaatorit põhinevad mõlemad täpsetel arvulistel andmetel. Vanhanen kinnitab, et on parem kasutada lihtsaid, küll teatavate nõrkustega kvantitatiivseid muutujaid kui keerulisemaid,

⁷⁴ Peace Research Institute Oslo. Polyarchy Dataset Manuscript. <http://www.prio.no/Data/Governance/Vanhanens-index-of-democracy/Polyarchy-Dataset-Manuscript/>. Lehte külastatud 14. mai 2013.

⁷⁵ Vanhanen, Tatu. 2000. Lk 257.

⁷⁶ Munck, Gerardo J, Jay Verkuilen. Conceptualizing and Measuring Democracy. Evaluating Alternative Indices. Comparative Political Studies 35: 5-34. 2002. Lk 16, 26.

paljudel oletustel ja subjektiivsetel hinnangutel põhinevaid indikaatoreid nagu Polity IV ja Freedom House⁷⁷. Valimiste tulemused on enamasti kättesaadavad täpse ja usaldusväärse statistikana ja indeksi on võimalik laiendada väga pikale perioodile⁷⁸.

2.2. Indeksi rakendamine

2.2.1. Vallad maakonniti

Vastavalt Vanhaneni Polyarchy valemile saab demokraatiaindeksit välja arvutada ning rakendada mitte ainult riikidele, vaid ka omavalitsustele, nagu on tehtud käesolevas töös.

Valimistest osavõtnute ja võitnud parteileantud häälte arvu abil on arvutatud välja demokraatiaindeks, mida kajastab Tabel 1. Indeksi väljatöötaja on öelnud, et mida kõrgem on demokraatiaindeksi, seda demokraatlikum on riik; praeguse töö puhul aga omavalitsus.

Analüüsi eesmärk on välja selgitada, kui demokraatlikud olid omavalitsused ja kas 1934. aasta jaanuaris toimunud omavalitsuste valimistel avaldus mingeid autoritaarseid algeid ühe partei/liikumise domineerimise näol. Demokraatiaindeksite väljaarvutamiseks on kasutatud Riigiarhiivi valimisprotokollides olevaid andmeid omavalitsuste rahva ja valimistel osalejate arvu kohta ning samuti valimised võitnud parteide või valimisliitude poolt antud häälte arvu kohta (leitavad tabelist Lisas 1).

	Elanike arv	Valimisel osalejate arv	Võitnud partei häälte arv	Osalus	Võistlus	Demokraatia Indeks	Võitnud partei (maakonna kokkuvõttes)
Harju	91144	33121	8129	36,3	75,5	27,4	Ühinenud põllumeeste ja väikemaapidjate kogu
Järva	50376	19511	6223	38,7	68,1	26,4	Eesti põllumeeste kogud
Lääne	71762	27499	7352	38,3	73,3	28,1	Muud kodanlised rühmitused
Petseri	62957	29380	19877	46,7	32,3	15,1	Ühinenud põllumeeste ja väikemaapidjate kogu

⁷⁷ Vanhanen, Tatu. 2000. Lk 256.

⁷⁸ Hadenius, Alex; Jan Teorell. Assessing Alternative Indices of Democracy. Committee of on Concepts and Methods Working Papers Series 6. Mexico. 2005. Lk 20.

Pärnu	71575	27988	9121	39,1	67,4	26,4	Muud kodanlised rühmitused
Saare	52867	18681	5920	35,3	68,3	24,1	Eesti põllumeeste kogud
Tartu	124475	48272	9829	38,8	79,6	30,9	Eesti põllumeeste kogud
Valga	26962	13330	2806	49,4	78,9	39,0	Eesti põllumeeste kogud
Viljandi	64586	25739	8600	39,9	66,6	26,5	Eesti põllumeeste kogud
Viru	116087	41287	12354	35,6	70,1	24,9	Muud kodanlised rühmitused
Võru	79301	34196	7663	43,1	77,6	33,5	Eesti põllumeeste kogud

Tabel 1 – Valdade demokraatia indeks maakonniti summeeritult⁷⁹

Osaluse indikaator üle kõigi valdade maakonniti on 35. Kõige kõrgem on Valga indikaator (49,4), mis näitab, et peaaegu pool kõigist Valga maakonnas elavatest inimestest käis valimas. Valga on Polyarchy indeksi järgi kõige demokraatlikum, sest võrreldes teiste maakondade valdade summaga on indeks seal kõige kõrgem.

Kõige demokraatlikumad on Polyarchy järgi Võru ja Tartu maakonnad. Kindlasti tuleks siin silmas pidada, et maakondade arvud on valdade summa ja ei sisalda maakondades asuvaid suuri linnu. Võru ja Tartu maakondadel on väga kõrge võistluse indikaator, mis näitab, et hääled jaotusid eri parteide vahel ja võitja partei ei edestanud teisi märkimisväärselt.

Võistluse indikaator on kõige madalam Petseris, kus valimisi domineeris Ühinenud Põllumeeste ja Väikemaapidajate kogu. Võistluse indikaator ületab sel puhul napilt Vanhaneni madalama väärtuse (30). Petseris võib märgata autoritaarsuse algeid, kuna üks partei sai palju rohkem hääli kui talle järgnevad konkurendid.

Eesti demokraatiaindeks oli 1932. aasta valimistulemuste järgi 26,9. Vallavolikogude valimiste põhjal olid 1934. aasta jaanuaris Petseri (15,1), Saare (24,1), Viru (24,9), Pärnu (26,4), Järva (26,4) ja Viljandi (26,5) maakonnad madalama tulemusega. Indeks on kõrgem ainult neljal maakonnal üheteistkümnest.

⁷⁹ ERA.40.1.506. Lk 356-357,369-371, 386-388, 550, 553, 597; ERA.1097.1.1176. Lk 87, 450, 476-478; ERA.2951.1.182. Lk 220-221; ERA.2974.1.213. Lk 239, 272; ERA.2979.1.80. Lk 96-99; ERA.3138.1.794. Lk 512-514, 518-524; ERA.3142.1.1019, Lk 49-51, 235-237, 241-242; ERA.4310.1.51. Lk 76-77, 91-94; ERA.4445.1.89. Lk 42-43.

Maakonniti koondatud vallavolikogude valimistulemused ei näita Polyarchy demokraatia indeksi analüüsi põhjal märke autokraatiast, välja arvatud Petseri maakond. Kõigis teistes maakondades said väiksemad parteid üle 66% häälest, mis tähendab et võitnud valimisliit sai kolmandiku või vähem häälest ja valimas käis üle 35% kõigist elanikest. Valimistulemuste põhjal erinevate parteide vahel jaotunud hääled viitavad, et rahval oli võimalus oma arvamust avaldada ja neil oli lai valikuvõimalus kellele hääli anda, mis ongi demokraatlikkuse aluseks. Kui aga võrrelda näitajaid kaks aastat varem toimunud valimiste üleriigiliste tulemustega, on demokraatiaindeks kõrgem ainult neljas maakonnas.

2.2.2. Alevid

Alevite demokraatiaindeksid arvutati samaselt eelnevas alapeatükis vaadeldud maakondade omadega Vanhaneni valemi põhjal, kasutades Riigiarhiivi andmeid alevite valimistulemuste kohta (tabelisse koondatud Lisas 2).

	Elanike arv	Valimistel osalejate arv	Võitnud partei hääle arv	Osalus	Võistlus	Demokraatia Indeks	Võitnud partei
Antsla	1685	1006	485	59,7	51,8	30,9	Eesti Sotsialistlik Töölise partei
Elva	1889	1049	213	55,5	79,7	44,3	Elva majaomanike ja käsitöölise valimisliit
Jõgeva	1280	656	125	51,3	80,9	41,5	Eesti Vabadussõjalaste Liit
Jõhvi	2065	921	202	44,6	78,1	34,8	Eesti Vabadussõjalaste Liit
Kallaste	1554	707	331	45,5	53,2	24,2	Kallaste rahva valimisliit
Kilingi Nõmme	1534	745	176	48,6	76,4	37,1	Rahvuslik keskerakond
Kunda	1960	975	616	49,7	36,8	24,2	Kunda alevi ja vabriku elanikke koondisliit
Kärdla	1615	695	123	43,0	82,3	35,4	“Nõuame äraelamisvõimalusi ja heakäekäiku kõigile”
Narva-Jõesuu	1695	938	163	55,3	82,6	45,7	Narva-Jõesuu krundi ja majaomanike selts
Otepää	2020	1292	400	64,0	69,0	44,2	Töölised ja väikemaomanikud

Sindi	1820	1138	352	62,5	69,1	43,2	Eesti Vabadussõjalaste Liit
Suure-Jaani	1090	579	186	53,1	67,9	36,1	Tööliste, käsitööliste, üürnikude ja väikemajaomanikude valimisliit
Võõpsu	562	307	107	54,6	65,1	35,6	Erapooletute valimisliit
Keila	934	578		61,9			Muud kodanlised rühmitused
Mustla	801	627		78,3			Uuendajate liidu valimisliit
Mustvee	3200	1341		41,9			Ühendatud Mustvee Vene nr1/nr.2 valimisliit
Mõisaküla	2272	1238		54,5			“Tööliste rühm”, väikemajaomanikkude valimisliit

Tabel 2 – Alevite demokraatia indeks⁸⁰

Alevite tulemuste Polyarchy indeksi analüüsiks ei saa kasutada Riigiarhiivi standardse valimisprotokolli andmeid. Protokollis on väiksemad kohalikud parteid koondatud ühise nimetaja alla- näiteks muud kodanlised ühendused, muud sotsialistlikud rühmitused jne. Eelpool nimetatud muude kodanliste ühenduste alla koondatud valimisliidud saavutasid mitmete alevite puhul koos suurima hulga hääli ja volinikukohti. Kõigi alevite kohta ei olnud detailsemad valimistulemused Riigiarhiivis saadaval. Keila, Mustla, Mustvee ja Mõisaküla alevite kohta ei olnud võimalik täpset demokraatia indeksit välja arvutada, kuna pole teada mitu häält sai võitnud partei.

Teistest alevitest on demokraatia indeks kõige kõrgem Narva-Jõesuus (45,7), Otepääl (44,2) ja Sindis (43,2). Alevites, kus võitis Eesti Vabadussõjalaste Liit, oli võistluse indikaator kõrge (Jõgeva – 80,9; Jõhvi – 78,1; Sindi - 69,1). See näitab, et vabadussõjalased ei domineerinud valimisi ja ei ohustanud seega demokraatiat.

⁸⁰ ERA.40.1.506. Lk 356-357,369-371, 386-388, 550, 553, 597; ERA.1097.1.1176. Lk 87, 450, 476-478; ERA.2951.1.182. Lk 220-221; ERA.2974.1.213. Lk 239, 272; ERA.2979.1.80. Lk 96-99; ERA.3138.1.794. Lk 512-514, 518-524; ERA.3142.1.1019, Lk 49-51, 235-237, 241-242; ERA.4310.1.51. Lk 76-77, 91-94; ERA.4445.1.89. Lk 42-43.

Kõige madalam on demokraatiaindeks Kundas ja Kallastes (mõlemad 24,2). Kundas on võistluse indikaator 36,8, mis näitab, et võitjapartei saavutas volikogus enamuse. Sarnaselt Petseriga on see näitaja lähedal Vanhaneni defineeritud miinimum indikaatorile, kuid on sellest siiski pisut kõrgem.

Võrreldes valdade tabeliga maakonniti, on kõigis alevites osaluse indikaator kõrgem. See tähendab, et kõigist alevite elanikest olid valimisõigusega ja ka kasutasid seda umbes pooled või rohkem inimestest. Valimiste tulemused vastavad seega suure hulga elanike valikutele. Üleüldse on alevite demokraatiaindeks kõrgem kui valdade oma maakonniti.

2.2.3. Linnad

Linnavolikogude valimiste tulemuste kohta polnud võimalik leida Riigiarhiivist ühtset protokollit, kus oleks lisaks häälte arvule välja toodud ka linnade elanike arv vastavalt, nagu see oli saadaval alevite ja valdade kohta. Linnade rahva arvu allikana kasutati seepärast Statistikaameti andmeid. Polyarchy indeksit ei arvutud küll seega välja täpselt samadele allikatele põhinedes, kuid tulemused on võrreldavad.

	Elanike arv ⁸¹	Valimistel osalejate arv	Võitnud partei häälte arv	Osalus	Võistlus	Demokraatia Indeks	Võitnud partei
Haapsalu	4649	2388	1070	51,4	55,2	28,4	Vabameelsete Liit
Kuressaare	4478	2335	429	52,1	81,6	42,6	Keskrühm, majaomanikud ja palgateenijad
Narva	23512	10927	4594	46,5	58,0	26,9	Eesti Vabadussõjalaste Liit
Nõmme	15105	6254	1647	41,4	73,7	30,5	Eesti Vabadussõjalaste Liit
Paide	3285	1776	536	54,1	69,8	37,7	Paide linnavolikogu valijate ühendus
Paldiski	851	501	171	58,9	65,9	38,8	Edumeelsed kodanikud
Petseri	4274	2532	634	59,2	75,0	44,4	Eestlaste „edumeelne omavalitsus“

⁸¹ Eesti Statistikaamet. Rahvastik maakondades ja linnades, 1934. <http://www.stat.ee/20401>. Lehte külastatud 16.05.2013.

Pärnu	20334	10995	4021	54,1	63,4	34,3	Töö- ja Vabadusliit
Põltsamaa	2609	1632	698	62,6	57,2	35,8	Sotsialistide, tööliste, veotööliste ja väikemajaomanikkude valimisliit
Rakvere	10027	4967	884	49,5	82,2	40,7	Eesti Vabadussõjalaste Liit
Tallinn	137792	66130	30462	48,0	53,9	25,9	Eesti Vabadussõjalaste Liit
Tapa	3751	1650	294	44,0	82,2	36,2	Eesti Vabadussõjalaste Liit
Tartu	58876	30254	13016	51,4	57,0	29,3	Eesti Vabadussõjalaste Liit
Tõrva	2599	1380	246	53,1	82,2	43,6	Majaomanikkude valimisliit
Türi	2903	1509	294	52,0	80,5	41,9	Eesti Sotsialistlik Tööliste partei
Valga	10842	6024	1664	55,6	72,4	40,2	Eesti Vabadussõjalaste Liit
Viljandi	11788	6567	2350	55,7	64,2	35,8	Eesti Vabadussõjalaste Liit
Võru	5332	2660	660	49,9	75,2	37,5	Eesti Vabadussõjalaste Liit

Tabel 3 – Linnade demokraatia indeks⁸²

Demokraatiaindeks on linnade kaupa kõrge- kõrgeim Petseris (44,4), Tõrvas (43,6) ja Kuressaares (42,6). Petseris ja Tõrvas said vabadussõjalased kõigest ühe volinikukoha 15st; valimised võitsid vastavalt Eestlaste „Edumeelne Tööliit“ ja Majaomanikkude valimisliit. Mõlemas on võistluse indikaator väga kõrge, seega ei saavutanud ükski partei märkimisväärsed enamust. Eesti indeks oli 1932. aasta valimiste järel 26,9; kohalike valimiste tulemuste põhjal oli Narva samal tasemel. Kõigi teiste linnade demokraatiaindeks on kõrgem.

Tallinnas, Haapsalus, Tartus, Põltsamaal ja Narvas on võistluse indikaator madal. Kolmes suurimas linnas - Tallinnas, Tartu ja Narvas - võitsid valimised Eesti Vabadussõjalaste Liit; Haapsalus Vabameelsete Liit ja Põltsamaal sotsialistide, tööliste, veotööliste ja väikemajaomanikkude valimisliit. Võistluse näitaja on kõigis eelnevalt nimetatud linnades üle

⁸² ERA.40.1.459. Lk 87-89, 93, 194-200, 1170-1175, 1359; ERA.40.1.460. Lk 90-113, 128, 200-217, 490-491, 495, 659-662, 666; ERA.2014.1.483; ERA.2387.1.437. Lk 135-139; ERA.2966.2.203; ERA.3019.1.297. Lk 116-119; ERA.3077.1.453. Lk 314-315, 323; ERA.3591.1.195. Lk 169-173; ERA.3734.1.390. Lk. 384, 390; ERA.3799.1.353. Lk 87-90; ERA.4209.1.819; ERA.4897.1.85.

30%, mis oli demokraatia puhul Vanhaneini alamaks piiriks. Tallinna ja Tartu tulemused näitavad, et vabadussõjalased said ligi pooled hääled, mis on kõigi teiste parteidega võrrelduna suur ülekaal.

Linnadest, kus enim volinikukohti said vabadussõdalased, on Rakvere ja Tapa kõige kõrgema võistluse indikaatoriga. Rakveres said vabadussõjalased 7 volinikukohta; hääled jagunesid mitmete erinevate valimisliitude vahel ja võitjapartei ei saanud suurt häälteenamust. Ka Tapal ei saavutatud märkimisväärset häälteenamust. Hääletud jaotusid mitmete eri parteide vahel. Osaluse indikaator on Tapal kõigest 44,0 (linnadest madalaim Nõmmel - 41,1).

Osaluse indikaator nii alevite kui linnade kohta näitab, et valimistel osalemine oli kõrgem kui enamikes valdades maakonniti. See mõjutas kindlasti linnaliste asulate ja maapiirkondade valimiste tulemusi. Vabadussõjalased olid selgelt linnades ja alevites tugevama toetajaskonnaga; eriti suurimates linnades.

Kokkuvõte

1934. aasta algasid kohalike valimistega jaanuari alguses, millele järgnesid murdelised sündmused. Töö alguses püstitati eesmärk analüüsida 1934. aasta kohalike valimiste tulemusi, et hinnata kui tugev oli vabadussõjalaste positsioon Eesti poliitilisel maastikul ja kas nendepoolne võimu ülevõtmine järgnenud Riigivanema ja Riigikogu valimistel oleks võinud olla võimalik. Kohalike omavalitsuste valimiste näol oli tegemist esimeste valimistega, kus Eesti Vabadussõjalaste Liit oli valimisnimekirjas.

Kohalike valimiste tulemuste lähem vaatamine näitab, et võrreldes eelneva põhiseaduse rahvahääletusega ei olnud rahva toetus nii kõrge kui oleks võinud oodata. Üleüldine toetus valdades, kus elas üle 800 000 Eesti inimese, jäi nõrgaks ja kõigist valdade volinikukohtadest saavutati 10,2%. Tulemused erinesid üksikute valdade tulemustest summeeritud maakondade kokkuvõttes, kuid keskmine kaotus põllumeeste parteidele oli märkimisväärne. Rahva toetus ei olnud veel nihkunud tuntud agrarparteidelt vabadussõjalaste liikumisele.

Linnalistes asulates olid tulemused paremad. Kõigi alevivolikogude lõikes saadi enda kätte 16,4% volinikukohtadest, kuid ainult kolmes alevis võideti valimised. Peamisteks valimiste võitjateks olid muude kodanlike ühenduste alla koondatud valimisliidud. Kõige paremad tulemused saavutati linnades, kus saadi 34,9% linnavolikogude kohtadest ja üheksas linnas

võideti kõigist parteidest enim volinikukohti. 1934. aasta kohalikel valimistel puhul on selge, et vabadussõjalased saavutasid suure edu linnades, kuid kui arvestada kui suur hulk inimesi kogu rahvastikust elas valdades, ei ole see üldtulemuste vaatenurgast määrav.

Siiani on 1934. aasta kohale valimiste tulemusi mainitud pinnapealselt ja rõhutades vabadussõjalaste edukusele linnades. Valimistulemuste põhjal järeldusi tehes tuleb kindlasti võrdse kaaluga vaadelda ka maapiirkondasid. Jäädes lähtepunkti juurde, et vabadussõjalaste eesmärk oli võim enda kätte haarata valimistega, mitte riigipöördega, tundub kohalike valimiste tulemuste põhjal pigem ebatõenäoline, et vabadussõjalased oleksid Riigikogu valimistel enamuse saavutanud. Hea kampaania korral oleksid vabadussõjalased võinud ehk toetust suurendada, sest kampaania edukust oli näha Riigivanema kandidaadi esitamiseks toetusallkirjade kogumisel, mil aktiivne kampaaniatöö andis tulemusi. See võimalus on küsitav. Kas kohalike valimiste järel oli vabadussõjalastel üleriigilise kampaania korraldamiseks piisavalt aega ning kas see oli üldse kavas.

Polyarchy demokraatiaindeksi kasutamise eesmärgiks oli välja selgitada, kas vabadussõjalaste osalemine kohalikel valimistel mõjutas nende demokraatlikust ja kas võib märgata autoritaarsuse algeid. Analüüs näitas, et valdade valimistulemused kohaselt jaotusid elanike erinevate parteide vahel ja ükski partei ei domineerinud märgatavalt, mis on demokraatia aluseks. Suurimate linnade puhul oli vabadussõjalaste ülekaal teistest parteidest märkimisväärne, kuid demokraatia indeks ei anna siiski märku autoritaarse võimu algetest. Linnades ja alevites oli osaluse indikaator kõrgem kui maapiirkondades, mis näitab, et valimistulemused esindasid suurema hulga sealsete elanike arvamust.

1934. aasta kohalikud valimised olid esimene kord kui mõõdeti uue poliitilise jõu – Eesti Vabadussõjalaste Liidu – positsiooni poliitiliselt maastikul võrreldes teiste parteidega. Antud uurimus annab siiani täpseima ülevaate nende valla-, alevi- ja linnavolikogude valimiste tulemustest ja vabadussõjalaste tulemustest võrreldes teiste parteidega.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Valimistulemuste allikad Eesti Riigiarhiivis (ERA):

Linnad

Haapsalu	ERA.4209.1.819
Kuressaare	ERA.2014.1.483
Narva	ERA.40.1.459
Nõmme	ERA.40.1.459
Paide	ERA.2387.1.437
Paldiski	ERA.40.1.459
Petseri	ERA.4897.1.85
Pärnu	ERA.3799.1.353
Põltsamaa	ERA.3019.1.297
Rakvere	ERA.3734.1.390
Tallinn	ERA.40.1.459
Tapa	ERA.40.1.460
Tartu	ERA.2966.2.203
Tõrva	ERA.3591.1.195
Türi	ERA.40.1.460
Valga	ERA.40.1.460
Viljandi	ERA.3077.1.453
Võru	ERA.40.1.460

Vallad maakonniti

Harju	ERA.40.1.506
Järva	ERA.40.1.506
Lääne	ERA.40.1.506
Petseri	ERA.4893.1.342
Pärnu	ERA.1097.1.1176
Saaremaa	ERA.2013.1.296
Tartu	ERA.40.1.506
Valga	ERA.3171.1.283
Viljandi	ERA.3142.1.1019
Viru	ERA.3138.1.794
Võru	ERA.40.1.506

Alevid

Antsla	ERA.40.1.506
Elva	ERA.2951.1.182; ERA.40.1.506
Jõgeva	ERA.2974.1.213; ERA.40.1.506
Jõhvi	ERA.3138.1.794
Kallaste	ERA.2979.1.80; ERA.40.1.506
Keila	ERA.40.1.506
Kilingi Nõmme	ERA.1097.1.1176
Kunda	ERA.3138.1.794
Kärdla	ERA. 4310.1.51; ERA.40.1.506
Mustla	ERA.3142.1.1019
Mustvee	ERA.40.1.506
Mõisaküla	ERA.1097.1.1176
Narva-Jõesuu	ERA.3138.1.794
Otepää	ERA.40.1.506
Sindi	ERA.1097.1.1176
Suure-Jaani	ERA.3142.1.1019
Võõpsu	ERA.4445.1.89; ERA.40.1.506

Kirjandus:

Arumäe, Heino. 1934.aasta 12. Märts kaasaegsete hinnangus. Alasi ja haamri vahel – artikleid ja mälestusi Konstantin Pätsist. Koostaja Anne Velliste. Tallinna Raamatutrükikoda.

Tallinn. 2007.

Eesti Statistikaamet. Rahvastik maakondades ja linnades, 1934. Lehte külastatud 16.05.2013.

<http://www.stat.ee/20401>

Graf, Mati. Parteid Eesti Vabariigis 1918-1934. TPÜ kirjastus. Tallinn. 2000.

Hadenius, Alex; Jan Teorell. Assessing Alternative Indices of Democracy. Committee of on Concepts and Methods Working Papers Series 6. Mexico. 2005.

Kasekamp, Andres. The Radical Right in Interwar Estonia. St.Martin's Press Inc. New York. 2000.

Kuuli, Olaf. Vapsidest Isamaliiduni. Fašismi ja fašismivastase võitluse ajaloost kodanlikus Eestis. Eesti Raamat, Tallinn. 1976.

- Laaman, Eduard. Erakonnad Eestis. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus. Tallinn. 1934.
- Marandi, Rein. Vabadussõjalaste liikumine Eestis 1929-1937. I. Legaalne periood (1929-1934).
Centre for Baltic Studies at the University of Stockholm. Stockholm. 1991.
- Munck, Gerardo J, Jay Verkuilen. Conceptualizing and Measuring Democracy. Evaluating
Alternative Indices. Comparative Political Studies 35: 5-34. 2002.
- Mäe, Hjalmar. Kuidas kõik teostus. Minu mälestusi. Matrix kirjastus. 2005.
- Peace Research Institute Oslo. Polyarchy Dataset Manuscript. Lehte külastatud 14.05.2013.
<http://www.prio.no/Data/Governance/Vanhanens-index-of-democracy/Polyarchy-Dataset-Manuscript/>
- Põhiseadus ja rahvuskogu. Rahvuskogu üldkoosoleku juhatuse väljaanne. Riigi trükikoja trükk.
Tallinn. 1937.
- RT. 1933. nr 22.
- RT. 1934. nr 25.
- Valge, Jaak. 1934. aasta riigipöörde tõlgendamine autoritaarvõimu, vabadussõjalaste ja
demokraatlike jõudude poolt. Konverentsi kogumik. Eesti Vabariik 90. Pärnu 27.-28.
august 2008. Eesti Vabariigi Haridus- ja Teadusministeerium. Tallinn. 2008.
- Valge, Jaak. Konstantin Päts, 12. märts ja Moskva. Tuna. Nr 2. 2007. Lk 45.
- Vanhanen, Tatu. "A New Dataset for Measuring Democracy, 1810-1998". Journal of Peace
Research 37 (2):251-265. 2000.
- Tomingas, William. Mälestused Vaikiv Ajastu Eestis. Olion. Tallinn. 1992.
- Toomla, Rein. Eesti Erakonnad. Eesti Entsüklopeediakirjastus. Tallinn. 1999.
- Zetterberg, Seppo. Eesti ajalugu. Tänapäev. Tallinn. 2009.

Summary

The analysis of the local election results of 1934.

This Bachelor's thesis will analyze the elections of local government councils on the 7th and 8th of January 1934 in parishes and on the 15th and 16th of January 1934 in towns and cities. These were the last democratic elections in Estonia before World War II and the first where the Veteran's League was set up as candidate. Interestingly these local elections have not been a subject for research before.

The analysis of this thesis will give an indicator of the strength of the League before the national elections of the President and Parliament planned a few months later in 1934. The thesis is based on the election results from the Estonian National Archives. The aim is to evaluate the likelihood that the League would have won the elections. Key assumption is that the League was planning to gain power on legal way through elections and not via armed *coup d'état*.

The thesis consists of two main parts. The first part gives an overview of the local election results and Veteran's League's position in the political field by parishes summed into counties, towns and cities. The result show that compared to the constitution referendum a few months before, the support for the League was lower than expected. Above 800 000 Estonian people lived in the parishes. Across all parishes the League gained only 10,2% of seats in the offices. Strongest performance was in the parishes of Järva County where out of all seats the League obtained 17%. The results differed by counties, but the general trend was that the elections were won by the farmers' parties.

In urban settlements the elections of 1934 were a bit more successful for the League. They received 16,4% of seats in the offices of towns and 34,9% in cities. In towns the elections were won by smaller election alliances defined as bourgeois or socialist groups. The Veteran's League won the elections in Sindi, Jõgeva and Jõhvi. Main success was winning the majority in the largest cities. The League obtained the highest number of seats of all parties in the following cities – Tallinn, Tartu, Narva, Viljandi, Nõmme, Võru, Valga, Tapa and Rakvere. Nevertheless, the election results show that while Veteran's League was successful and had a significant

number of voters in larger cities, in rural areas where most of Estonians lived, the general results were not that favorable.

The second part uses Polyarchy democracy index developed by Tatu Vanhanen to analyze the elections results. The index combines the participation of voters out of all residents and the number of votes received by the winning party to evaluate the democratization of an entity. The aim was to analyze if the participation of the League in the elections affected their democracy and could there be seen any signs of autocracy.

In most parishes by counties the democracy index shows that the votes were divided among various parties without any dominating, thus there are no indications of autocracy. With the exception of Petseri county, where the competition indicator of the index is close to the lowest level considered democratic by Vanhanen. In all other counties the smaller parties gained above two thirds of the votes and above 35% of the population participated in the elections. This shows that the people had the ability to cast their vote and the distribution of votes is a sign that they had a large spectrum to choose from. This is one of the key bases of democracy.

The level of participation in the election is higher in towns than for parishes. The results of the elections indicate the preferences of more than half of the population. The democracy index for towns was also generally higher than for parishes.

The Polyarchy index shows that in the cities where the Veteran's League won the elections, their dominance in competition was notable compared to other parties, but not too significant to change the democracy index to non-democratic. In Tallinn and Tartu the League received around half of the votes. Estonian democracy index according to the general elections of 1932 was 26,9. According to the results of the local elections of 1934 Narva has the same result and all other cities have a higher index.

In summary, usually when referring to the local election of 1934, the success of the Veteran's League in cities is emphasized. The analysis of also rural areas shows that it is quite unlikely that the League would have won majority in the Parliament elections. This paper gives a more thorough overview than previously available on the results of the local elections of 1934 to describe the political situation.

Lisad

Lisa 1 – Valdade valimistulemused maakonniti⁸³

	Partei	Eesti Sotsialistlik Töölispartei	Eesti Vabadussõjalaste Liit	Eesti Põllumeeste Kogud	Rahvuslik Kesk-erakond	Ühinenud Põllumeeste ja Väikemaapidajate Kogu	Muud kodanlised rühmitused	Muud sotsialistlikud rühmitused	Iseseisvad ühendused	Valijate koostatud ruudukesed
Harju	Kandidaate		280	835		858	823	191	28	2250
	Hääli		1943	7709		8129	7196	1490	515	6476
	Kohti		48	226		234	223	34	13	28
Järva	Kandidaate	71	384	562	33	582	118	46	7	1238
	Hääli	496	3287	6223	273	4621	894	488	103	4957
	Kohti	7	68	147	5	121	26	10	1	14
Lääne	Kandidaate		280	641		582	585	138	35	1593
	Hääli		2104	6479		5467	7352	1240	582	6006 2/3
	Kohti		48	186		156	176	27	14	10
Petseri	Kandidaate		42	42	102	1371	183	135	3	598
	Hääli		332	781	1269	19877	2579	2120	11	3403 1/2
	Kohti		2	11	12	206	25	13		3
Pärnu	Kandidaate	256	226	547	5	263	820	176		1971
	Hääli	2272	1723	5409	25	2029	9121	1118		10206 5/6
	Kohti	61	50	175		66	269	38		49
Saare	Kandidaate	215	294	412		208	159	35	21	800
	Hääli	2631	2699	5920		2962	1802	446	433	2444 1/3
	Kohti	61	60	139		69	35	10	6	4
Tartu	Kandidaate	404	594	1176	256	1101	803	393	44	3527
	Hääli	2992	4201	9829	1604	9249	7148	2882	542	15744 2/3
	Kohti	73	111	283	38	271	189	79	13	65
Valga	Kandidaate	270	139	319	15	299	182		12	942
	Hääli	2183	998	2492	120	2806	1319		220	5544 5/6
	Kohti	62	21	82	7	75	45		3	19
Viljandi	Kandidaate		503	957	9	572	185	351	6	1837
	Hääli		3622	8600	33	4672	1251	2485	66	8355 5/6
	Kohti		104	282	2	148	30	64	2	29
Viru	Kandidaate		514	715		671	1042	176	93	1508
	Hääli		3628	7483		6382	12354	1561	1889	12500
	Kohti		93	193		167	282	38	30	34
Võru	Kandidaate	83	445	750		713	382	240	43	2075
	Hääli	920	3435	7663		6798	4105	2058	638	13500 1/2
	Kohti	19	93	209		178	107	50	15	56

⁸³ ERA.40.1.506. Lk 296- 301, 307-309, 311-313, 316-318, 320-322, 351-356, 365-367, 376-378;

ERA.1097.1.1176. Lk 89-94; ERA.2013.1.296. Lk 228-230; ERA.3138.1.794. Lk 350, 526-537; ERA.3142.1.1019.

Lk 45-47; ERA.4893.1.342. Lk 54-56.

Lisa 2 – Alevite valimistulemused⁸⁴

	Partei	Eesti Sotsialistlik Töölispartei	Eesti Vabadussõjalaste Liit	Eesti Põllumeeste Kogud	Rahvuslik Keskerakond	Ühinenud Põllumeeste ja Väikemaapidajate Kogu	Muud kodanlised rühmitused	Muud sotsialistlikud rühmitused	Iseseisvad ühendused	Valijate koostatud ruudukesed
Elva	Kandidaate	9	16				84			74
	Hääli	68	211				633			232 1/2
	Kohti	1	4				11			
Jõgeva	Kandidaate	5	12		37					56
	Hääli	25	211		230					461 1/6
	Kohti		4		7					4
Kallaste	Kandidaate						53			22
	Hääli						631			67 5/6
	Kohti						16			
Mustvee	Kandidaate		30				46			69
	Hääli		317				721			490
	Kohti		5				11			1
Otepää	Kandidaate		16				42	16	3	77
	Hääli		191				400	300	36	563 1/2
	Kohti		3				6	6		1
Jõhvi	Kandidaate		14		9		12	37		59
	Hääli		202		135		94	221		446
	Kohti		5		3		2	4		2
Kunda	Kandidaate		12				21	27	3	54
	Hääli		28				67	667	18	314 5/6
	Kohti							15		1
Kilingi Nõmme	Kandidaate	11	16		15		15			52
	Hääli	124	120		176		133			311 2/3
	Kohti	3	3		5		4			1
Mõisaküla	Kandidaate		14				58	16		71
	Hääli		142				563	310		351 1/3
	Kohti		2				8	5		1
Sindi	Kandidaate	14	16				21	11		50
	Hääli	267	352				197	181		202 1/6
	Kohti	4	6				3	3		
Mustla	Kandidaate	14	13				45	29		49
	Hääli	54	63				290	76		255 1/2
	Kohti	1	2				9	2		1
Suure-Jaani	Kandidaate		12				27	15		29
	Hääli		148				186	183		101 1/2
	Kohti		4				5	6		
Antsla	Kandidaate	16	16				16			19
	Hääli	485	280				211			45 1/3
	Kohti	8	5				3			
Võõpsu	Kandidaate						15	15		27
	Hääli						107	70		212
	Kohti						7	4		4
Narva-Jõesuu	Kandidaate						51	18	3	53
	Hääli						459	153	83	405 1/3
	Kohti						10	3	2	1
Keila	Kandidaate						93			40
	Hääli						468			110
	Kohti						15			
Kärkla	Kandidaate		12				30	6		45
	Hääli		50				188	123		577 1/6
	Kohti		1				6	4		5

⁸⁴ ERA.40.1.506. Lk 356-357,369-371, 386-388, 550, 553, 597; ERA.1097.1.1176. Lk 87, 450, 476-478; ERA.2951.1.182. Lk 220-221; ERA.2974.1.213. Lk 239, 272; ERA.2979.1.80. Lk 96-99; ERA.3138.1.794. Lk 512-514, 518-524; ERA.3142.1.1019, Lk 49-51, 235-237, 241-242; ERA.4310.1.51. Lk 76-77, 91-94; ERA.4445.1.89. Lk 42-43.

*Lisa 3 – Linnade valimistulemused*⁸⁵

	Hääle arv		Volinike kohtade arv		
	Kokku	Vabadus-sõjalastele	Kokku	Vabadus-sõjalastele	% kõigist kohtades
Haapsalu	2388	391	15	3	20%
Kuressaare	2335	371	15	3	20%
Narva	10927	4594	40	18	45%
Nõmme	6254	1647	30	11	37%
Paide	1776	426	15	4	27%
Paldiski	501	135	15	4	27%
Petseri	2532	205	15	1	7%
Pärnu	10995	3037	40	13	33%
Põltsamaa	1632	436	15	4	27%
Rakvere	4967	884	30	7	23%
Tallinn	66130	30462	87	45	52%
Tapa	1650	284	15	4	27%
Tartu	30254	13016	65	32	49%
Tõrva	1380	105	15	1	7%
Türi	1509	0	15	0	0%
Valga	6024	1664	30	9	30%
Viljandi	6567	2350	30	12	40%
Võru	2660	660	20	6	30%
Kokku	160481	60667	507	177	35%

⁸⁵ ERA.40.1.459. Lk 87-89, 93, 194-200, 1170-1175, 1359; ERA.40.1.460. Lk 90-113, 128, 200-217, 490-491, 495, 659-662, 666; ERA.2014.1.483; ERA.2387.1.437. Lk 135-139; ERA.2966.2.203; ERA.3019.1.297. Lk 116-119; ERA.3077.1.453. Lk 314-315, 323; ERA.3591.1.195. Lk 169-173; ERA.3734.1.390. Lk. 384, 390; ERA.3799.1.353. Lk 87-90; ERA.4209.1.819; ERA.4897.1.85.

Lisa 4 – Valimisprotokolli näidis⁸⁶

Järje Nr.	Valla / alevi nimi	Elanike arv	Volinike arv	Valijate arv	Valimisel osa võtnute		Valimistel antud ruudukesi		Antud ruudukestest				Valimisel võistelnud rühmituste ruudukeste, kandidaatide, saadud häälte ja kohade arvud				
									Trükituist		Valija koostatuist		Partei nimi				
									Arv	%	Trüki- tud	Valija koostatud	Maks- vaid ruudu- kesi	Maksvu- setuid ruudu- kesi	Maks- vaid ruudu- kesi	Maksvu- setuid ruudu- kesi	Ruudu- kesi
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
1																	
2																	
3																	
4																	
...																	

Protokollis lisatud parteide jaotus:

Eesti Sotsialistlik Töölise Partei
Eesti Vabadussõjalaste liit
Eesti Põllumeeste Kogud
Rahvuslik Keskerakond
Ühinenud Põllumeeste ja Väikemaapidjate Kogu
Muud kodanlised rühmitused
Muud sotsialistlikud rühmitused
Iseseisvad ühendused
Valijate koostatud ruudukesed

⁸⁶ ERA.40.1.506. Lk 276-278

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Karin Künnapas** (isikukood: 48607224228)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

bakalaureusetöö „1934. aasta kohalike valimiste tulemuste analüüs“,

mille juhendaja on prof Peeter Kenkmann,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 20. mai 2013

(allkiri)